

Δεν ήξερε, αν έπρεπε να βάλει τα γέλια ή να θυμώσει. Στην πραγματικότητα, την είχε πάθει σαν αρχάριος. Έπρεπε να το φανταστεί πως ο παλιός του φίλος δε θα καθόταν να σκοτωθεί κοροϊδιστικά. Βαρούσε από το πρωί το χάνι με τα κανόνια του κι απάντηση δεν έπαιρνε, ώσπου κάτι ψυλλιάστηκε. Έστειλε ένα απόσπασμα να δει, τι τρέχει. Γύρισαν και του είπαν ότι μέσα δεν υπήρχε ψυχή ζωντανή. Μόνον έξι νεκροί, τοποθετημένοι σε μian άκρη. Όχι. Ο φίλος του Οδυσσέας δεν ήταν ανάμεσά τους.

Άθελα του, ο Ομέρ Βρυώνης θυμήθηκε τον Διάκο. Τζάμπα κι άδικα είχε χαθεί. Βάλθηκε να αναλύει την άβυσσο της ψυχής του ανθρώπου, μη μπορώντας να καταλάβει ότι η διαφορά δε βρισκόταν στους χαρακτήρες αλλά στην τοποθεσία. Στα κακοτράχαλα κατσάβραχα η απομονωμένη Γραβιά, πλάι στις Θερμοπύλες η Αλαμάνα: 23 αιώνες μνήμης δεν άφηναν άλλη διέξοδο στο παλικάρι, παρά να ξαναπεί «Μολών λαβέ».

Οι Βρυώνηδες κρατούσαν από παλιά ελληνοαλβανική γενιά, με ρίζες που έφταναν ως το Βυζάντιο. Όταν οι Τούρκοι πήραν τη χώρα, η οικογένεια χωρίστηκε. Οι μισοί έφυγαν στα Επτάνησα και συνέχισαν να είναι χριστιανοί. Οι άλλοι, έμειναν στον τόπο τους κι εξισλαμίστηκαν. Από αυτούς τους τελευταίους καταγόταν ο Ομέρ, που ακολούθησε το στρατιωτικό επάγγελμα και βρέθηκε στην υπηρεσία του Αλή Πασά, στα Γιάννενα. Εκεί γνώρισε τον Οδυσσέα.

Ο γιος του ήρωα Γεώργιου Ανδρούτσου γεννήθηκε στην Ιθάκη, το 1790. Στα 7, έμεινε ορφανός. Στα 16 του, βρέθηκε σωματοφύλακας του Αλή Πασά. Πέρασε αρματολός στα βουνά με δράση που δεν άφησε αδιάφορο τον αφέντη της Ηπείρου. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος χρίστηκε αρχηγός για όλα τα αρματολίκια της Ανατολικής Ρούμελης.

Η φιλία του Ομέρ Βρυώνη με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο σφυρηλατήθηκε στα γλέντια και στις μάχες. Στα 1814, ένας τρίτος ήρθε στην παρέα: Ο Αθανάσιος Γραμματικός, γεννημένος το 1791. Στα 17 του, ήταν καλόγερος. Αργότερα, κλέφτης στα βουνά, επειδή σκότωσε έναν Τούρκο δερβέναγα. Φορούσε το καριοφίλι και τα βόλια πάνω από το ράσο και γι' αυτό οι πολλοί τον ήξεραν με τ' όνομα Αθανάσιος Διάκος. Έγινε πρωτοπαλικάρο του αρματολού Γούλα Σκαλτσά και, στα 23 του, μπήκε στη σωματοφυλακή του Αλή Πασά. Ο Ανδρούτσος τον πήρε κάτω από την προστασία του. Στα 1820, του έδωσε το αρματολίκι της Λιβαδειάς. Από το 1818, άλλωστε, κι οι δυο ήταν μνημένοι στους σκοπούς της Φιλικής Εταιρείας, της μυστικής οργάνωσης που εργαζόταν για την επανάσταση των Ελλήνων.

Η ρήξη του Αλή Πασά με την Υψηλή Πύλη έγινε αιτία να σκορπίσει η παρέα. Ο Ομέρ Βρυώνης παράτησε το γέρικο «λιοντάρι της Ηπείρου» και προσχώρησε στην υπηρεσία του σουλτάνου, μετέχοντας στην πολιορκία των Ιωαννίνων. Ο Διάκος βρισκόταν στο αρματολίκι του, όπου και παρέμεινε. Ο Οδυσσέας έφυγε στους Παξούς κι από εκεί στην Πάτρα, όπου τον βρήκε η επανάσταση, τον Μάρτιο του 1821.

Στη Λιβαδειά, οι συσκέψεις των φιλικών γίνονταν σχεδόν αποκάλυπτα. Ο διοικητής Καρά Ισμαήλ αγάς κάτι υποψιάστηκε και ζήτησε άδεια από τον σερασκέρη της Λάρισας Μαχμούτ Δράμαλη να σφάξει «προληπτικά» τους πρόκριτους. Οι Έλληνες το έμαθαν και δωροδόκησαν μερικούς ευυπόληπτους Τούρκους, ώστε να μάθει ο Δράμαλης ότι ο αγάς ήταν μεγάλος ψεύτης. Ο Ισμαήλ αντικαταστάθηκε από τον Χασάν αγά που πήρε εντολή να συνεργαστεί με τους πρόκριτους για το καλό του τόπου. Η οργάνωση της επανάστασης συνεχίστηκε απρόσκοπτα.

Στις 26 Μαρτίου του 1821, ο απεσταλμένος του Αθανάσιου Διάκου στα Σάλωνα γύρισε στη Λιβαδειά έχοντας σκοτώσει στο δρόμο τον Τούρκο ταχυδρόμο κι έναν Αλβανό, που έφερναν στον Χασάν το μήνυμα ότι η πόλη επαναστάτησε. Όμως, τα νέα έφτασαν στ' αφτιά του Χασάν, που ζήτησε εξηγήσεις. Ο Διάκος τον διαβεβαίωσε πως τίποτα δε γινόταν στα Σάλωνα, ενώ «η... αλήθεια ήταν ότι ο Οδυσσέας Ανδρούτσος βγήκε στο Μοριά με 10.000 οπλισμένους κι απειλούσε να έρθει στη Λιβαδειά». Ο Χασάν τρόμαξε και ζήτησε από τον Διάκο να στρατολογήσει υπερασπιστές της πόλης. Δεν είχε μάθει, τι γίνηκε στην Καλαμάτα, όπου ανάλογοι «υπερασπιστές» την είχαν κυριεύσει.

Με την άδεια των Τούρκων, ως τις 28 Μαρτίου, ο Διάκος μάζεψε 5.000 άντρες και στρατοπέδευσε απέναντι από το κάστρο της πόλης. Στις 29, άρχισε την επίθεση. Στις 30, συμφώνησε με τους Αλβανούς ότι δεν είχαν κανένα λόγο να υπερασπίζονται τον ηλιθίο διοικητή και τους έπεισε να φύγουν απ' τη μέση.

Μεσάνυχτα, 30 προς 31 Μαρτίου 1821, οι Έλληνες ξεκίνησαν γενική έφοδο. Ως το ξημέρωμα, είχαν πάρει το πρώτο τείχος του κάστρου. Το πρωί, ο Χασάν αγάς παραδόθηκε. Την επομένη, 1^η Απριλίου, γίνηκε πανηγυρική δοξολογία. Τρεις επίσκοποι ευλόγησαν τη σημαία του Διάκου, που είχε μπροστά του ακόμη 22 ημέρες ζωή.

Ο Χουρσίτ πασάς ήταν απασχολημένος με την πολιορκία του Αλή στα Γιάννενα, όταν έμαθε για τον ξεσηκωμό των Ελλήνων. Έδωσε διαταγή στον Μουσταφάμπεη να οδηγήσει 3.500 Αλβανούς στην Πελοπόννησο για να ενισχύσει τους πολιορκημένους Τούρκους, όπου ακόμη

αντιστέκονταν. Κι έστειλε τον Ομέρ Βρυώνη και τον Κιοσέ Μεχμέτ να πάρουν στρατό από το Ζητούνι (τη σημερινή Λαμία), να καταστείλουν την επανάσταση στη Ρούμελη, να περάσουν έπειτα στην Πελοπόννησο, να ενωθούν με τον Μουσταφάμπεη και να πνίξουν οριστικά τον ελληνικό ξεσηκωμό.

Ο τουρκικός στρατός βγήκε από το Ζητούνι στις 9 Απριλίου: 9000 πεζοί και καβαλάρηδες. Ο Διάκος βγήκε από τη Λιβαδειά με τους 1.800 άντρες του μοιρασμένους στα τέσσερα. Με κλεφτοπόλεμο, παρενοχλούσε τους Τούρκους χωρίς να τους εμποδίζει να προελάσουν. Απλά, τους καθυστερούσε. Αποφάσισε να δώσει μάχη στη γέφυρα της Αλαμάνας, στον Σπερχειό ποταμό, κοντά στις Θερμοπύλες.

Η τουρκική επίθεση ξεκίνησε φοβερή στις 20 Απριλίου 1821. Οι Έλληνες άντεξαν τρεις μέρες. Στις 23, ο Ομέρ Βρυώνης πρότεινε στον Διάκο έντιμη παράδοση. Πήρε περήφανη άρνηση και διέταξε γενική επίθεση. Τσάκισε τα ελληνικά άκρα και περικύκλωσε το κέντρο. Οι Έλληνες νικήθηκαν κι ο Διάκος πιάστηκε αιχμάλωτος.

Οι αξιωματικοί του Ομέρ Βρυώνη απαιτούσαν εκδίκηση. Εκείνος κοιτούσε τον κολλητό του φίλου του Οδυσσέα, θαυμάζοντας την παλικαριά του. Η ιδέα του ήρθε ξαφνικά και του φάνηκε εκπληκτική και σωτήρια. Πρότεινε στον Διάκο να ανταλλάξει με αντάλλαγμα τη ζωή του. Έτσι κι αλλιώς, λόγια ήταν. Και κανένας από τους αξιωματικούς του δε μπορούσε να πει λέξη. Χαμογελούσε στη σκέψη ότι θα είχε να παινεύεται στον Ανδρούτσο με πόση πονηριά γλίτωσε τον προστατευόμενο του. Ίσως και να ονειρευόταν επανασύσταση της παλιοπαρέας και καινούρια γλέντια.

Το ξερό «όχι» του Διάκου τον άφησε άναυδο. Ο Λεωνίδας και οι 300 του βρίσκονταν εκεί δίπλα. Εκεί δίπλα είχε ειπωθεί το «μολών λαβέ». Εκεί δίπλα είχε πάρει σάρκα και οστά το «ή ταν ή επί τας» της Σπαρτιάτισσας μάνας. Και να ήθελε, δεν υπήρχαν περιθώρια να φερθεί αλλιώς. Ένα δημοτικό τραγούδι μας παρέδωσε ολόκληρη στιχομυθία ανάμεσα στον Αθανάσιο Διάκο και τον Ομέρ Βρυώνη. Οι Τούρκοι τον σούβλισαν ζωντανό, στα 30 του χρόνια.

Ένα άλλο δημοτικό τραγούδι θέλησε τον Διάκο να λέει την ώρα του μαρτυρίου του:

«Για δεξ καιρό που διάλεξε / ο χάρος να με πάρει, / τώρα π' ανθίζουν τα κλωνιά / και βγάζει

η γης χορτάρι».

Ο Ομέρ Βρυώνης γύρισε στο Ζητούνι κι άρχισε τις ετοιμασίες για να περάσει στην Πελοπόννησο, όπου ο Μουσταφάμπεης έλυσε τις πολιορκίες του Ναυπλίου και του Ακροκόρινθου κι έφτασε στην Τρίπολη, στις 30 Απριλίου, περιμένοντας τις ενισχύσεις. Τον ίδιο καιρό, ένα καΐκι έφερνε τον Οδυσσέα Ανδρούτσο σε μια παραλία κοντά στο Γαλαξίδι. Τον περίμεναν εκεί, ο Ιωάννης Γκούρας και μερικοί άνδρες. Αρχές Μαΐου, βρέθηκαν στη Γραβιά.

Το έμαθε ο Ομέρ Βρυώνης κι ενθουσιάστηκε. Η Πελοπόννησος κι ο Μουσταφάμπεης μπορούσαν να περιμένουν. Κάθισε κι έγραψε στον παλιόφιλο ότι θα πήγαινε να τον συναντήσει. Οι δυο τους είχαν πολλά να πουν:

«Έλα μαζί μου και θα σου ξαναδώσω όλα τ' αρματολίκια της Ανατολικής Στερεάς», του υποσχέθηκε.

Αραγμένος στο χάνι της Γραβιάς, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος διάβασε στους συντρόφους του το γράμμα του Ομέρ Βρυώνη. Εκτός από τον Γκούρα και τους άνδρες του, βρίσκονταν εκεί κι οι οπλαρχηγοί Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης κι όσοι σώθηκαν από τη μάχη στη γέφυρα της Αλαμάνας: Ο Κορνάς Τράκας, ο Παπαντρέας Κοκκοβιστιανός και άλλοι. Συμφώνησαν με τον Ανδρούτσο: Αφού ο Τουρκαλβανός ερχόταν στη Γραβιά, σίγουρα είχε σκοπό να πάρει τα Σάλωνα, να πάει στο Γαλαξίδι κι από κει να περάσει στην Πελοπόννησο και να χτυπήσει την επανάσταση. Άρα, δεν ήταν ο Ισθμός το πέρασμα των Τούρκων για τον Μοριά, όπως αρχικά υπέθεταν οι Έλληνες.

Ο Οδυσσέας πρότεινε να οχυρωθούν στο χάνι και να προσπαθήσουν να κρατήσουν τους Τουρκαλβανούς. Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης είχαν διαφορετική γνώμη: Αν έχαναν τη μάχη, δεν θα μπορούσαν να ξεφύγουν. Άλλωστε, το χάνι κάθε άλλο παρά οχυρό μπορούσε να το πει κανείς...

Ανδρούτσος και οπλαρχηγοί διαφωνούσαν ακόμη, όταν στις 7 Μαΐου ήρθαν τα χαμπέρια: Ο Ομέρ Βρυώνης ξεκίνησε από τη Λαμία με τους 9.000 Τουρκαλβανούς και κατευθυνόταν στη Γραβιά. Είχε αφήσει τον Κιοσέ Μεχμέτ με αξιόλογη δύναμη στη Μπουδουνίτσα, να φυλάει τα νώτα. Το πράγμα δεν έπαιρνε άλλη αναβολή. Συμφώνησαν να συγκεράσουν τις απόψεις: Ο Πανουργιάς κι ο Δυοβουνιώτης έπιασαν τ' αριστερό του δρόμου. Ο έμπιστος του Ανδρούτσου Χρήστος Σουλιώτης έπιασε το δεξιό. Ο Οδυσσέας μπήκε στο χάνι. Τον ακολούθησαν 120. Ανάμεσά τους, ο Γκούρας, ο Αγγελής Γοβγίνας, ο Κομνάς Τράκας, ο Παπαντρέας Κοκκοβιστιανός. Επισκέυασαν πρόχειρα το χάνι, άνοιξαν πολεμίστρες, στερεώσανε τις πόρτες. Και περίμεναν...

Πρωί 8 Μαΐου 1821, φάνηκαν οι Τούρκοι. Ο Ομέρ Βρυώνης ακολούθησε την τακτική, που εφάρμοσε στην Αλαμάνα: Χώρισε το στρατό του στα τρία και χτύπησε διαδοχικά τους οχυρωμένους στα αριστερά κι αυτούς στα δεξιά του δρόμου. Τους σκόρπισε. Το κεντρικό τμήμα στάθηκε μπροστά στο χάνι. Ο Ομέρ Βρυώνης έστειλε ένα δερβίση να πει του Ανδρούτσου να βγει να κουβεντιάσουν. Ήταν φίλοι, διάολε!

Ο Οδυσσέας σήκωσε το όπλο, σημάδεψε, πυροβόλησε. Ο δερβίσης έπεσε νεκρός. Ταυτόχρονα, μια ομοβροντία από το χάνι έπεισε τον Τουρκαλβανό πως έπρεπε να δώσει μάχη, αν ήθελε να περάσει. Σχεδόν αμέσως εκδηλώθηκε η επίθεση. Αποκρούστηκε, εύκολα. Ο Ομέρ Βρυώνης μελέτησε την κατάσταση κι έστειλε τους Τουρκαλβανούς το μεσημέρι να χτυπήσουν ξαφνικά το χάνι. Αποκρούστηκαν και πάλι. Ως να βραδιάσει, οι επιθέσεις διαδέχονταν η μια την άλλη. Σωρός τα ανθρώπινα σώματα στο πλάτωμα του δρόμου: Πάνω από τριακόσιοι οι νεκροί και κάπου εξακόσιοι τραυματίες. Ο Ομέρ Βρυώνης προβληματιζόταν. Το χάνι δεν έπεφτε. Έστειλε να φέρουν κανόνια από τη Λαμία...

Είχε νυχτώσει, όταν κόπασαν οι μάχες. Οι Έλληνες μέσα στο χάνι μετρήθηκαν. Είχαν έξι νεκρούς. Ο Ανδρούτσος δεν το ρισκάριζε. Αν ήταν στη θέση του Ομέρ Βρυώνη, θα έφερνε κανόνια από τη Λαμία να συμπαραιάσει το χάνι. Άρα, αυτό θα έκανε κι ο παλιός του φίλος. Αποφάσισε να φύγουν μέσα από τις γραμμές του εχθρού. Μαύρο σκοτάδι κάλυπτε την περιοχή. Ο Γκούρας βγήκε πρώτος. Ακολούθησαν οι άλλοι. Τελευταίος βγήκε ο Ανδρούτσος. Χάθηκαν μέσα στη νύχτα χωρίς κανείς να τους αντιληφθεί. Το πρωί, ο Ομέρ Βρυώνης κατάλαβε τι είχε γίνει, όταν παραξενεύτηκε που δεν απαντούσαν στους πυροβολισμούς των δικών του. Ήταν όμως αργά να κάνει ο,τιδήποτε.

Όντως, τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά όσο φάνηκαν στην αρχή. Μια χούφτα Έλληνες τον σταμάτησαν και του προκάλεσαν απώλειες 300 νεκρούς κι 600 τραυματίες. Δεν μπορούσε να προχωρήσει στην Πελοπόννησο αφήνοντας ανοιχτές πληγές στη Στερεά. Έμαθε πως τα γυναικόπαιδα των Ελλήνων βρίσκονταν στα Βλαχοχώρια της Γκιώνας. Πήρε

3.000 άντρες και κίνησε κατά κει. Στον Αετό, τον πρόλαβε ο Γκούρας. Έπεσε πάνω του και πετσόκοψε το στρατό του. Ο Ομέρ Βρυώνης αναγκάστηκε να υποχωρήσει στη Μπουδουνίτσα, όπου τον περίμενε ο Κιοσέ Μεχμέτ. Το σχέδιο να καταλάβει τα Σάλωνα και να περάσει από το Γαλαξίδι στην Αχαΐα ματαιώθηκε. Προτεραιότητα αποκτούσε το ξεκαθάρισμα της Στερεάς. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και 120 Έλληνες κατάφεραν να σώσουν την επανάσταση στο Μοριά...

(Έθνος, 8.5.1997) (τελευταία επεξεργασία, 2.2.2009)